

ФЕНОМЕН ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПСИХОЛОГІЇ

Статтю присвячено висвітленню підходів до трактовки феномену гендерної ідентичності. Показані відмінності в визначенні понять "статева ідентичність", "статоворольова ідентичність", "гендерна ідентичність". Підкреслюється спільність цих понять, оскільки мова ведеться про аспект самосвідомості особистості, що відображає переживання людини як представника певної статі. Однак в статті розглядаються саме змістові нюанси цих дефініцій.

Ключові слова: *статева ідентичність, гендерна ідентичність.*

Постановка проблеми. Умови кризи і соціокультурної нестабільності призвели до глобальних змін в житті соціуму та зумовили появу низки проблем психолого-антропологічного порядку. Відбувається трансформація багатьох соціальних уявлень про належне та небажане, зокрема й уявлень про маскуліність/фемініність. Сьогодні все яскравішою стає невідповідність між гендерною ментальністю та реальністю в побутовій, економічній, правовій та ідеологічній сферах. Трансформація соціальної ідентичності породжує підвищену тривожність, пов'язану з невизначеністю, небезпека якої в тому, що вона переходить в напруженість та перенапруженість. Більше того, відсутність чітких цінностей, прикладів, норм, що проголошуються через плани та програми самого суспільства, продукує психічну мінливість індивідуума. Крім того, в період нерозуміння схем дій, через відсутність шаблонів у індивідів відкривається можливість апробування індивідуальних способів рішення проблем в складних ситуаціях, часто шляхом застосування асоціальних дій та девіантної поведінки. За даними С.Н. Єнікопова та Н.В. Дворянчикова (2001), дисбаланс статоворольової структури особистості є фактором формування неврозів, психосоматичних розладів, девіантної материнської поведінки, а також кримінальної поведінки [10].

Відомо, що гендерні дискурси варіюються в залежності від культурно-історичного часу і простору. Уявлення про мужність та жіночність в індивідуальній самосвідомості різноманітні і суперечливі. Сучасні дослідники соціально-психологічних проблем особистості (Надолинська Л.Н., Ожигова Л.Н.) відзначають тенденції, пов'язані зі значущістю прояву в особистості суб'єктності та індивідуалізації: особистість конструює свою індивідуальність та свій соціальний світ. Тому проблема формування гендерної ідентичності людини набуває особливої актуальності, оскільки в умовах трансформації гендерної політики та ідеології можуть виникати суттєві протиріччя між психологічною статтю та елементами соціальної статі індивіда, що, в свою чергу, може провокувати особистісні та міжособистісні конфлікти.

Результати теоретичного аналізу. Незважаючи на те, що гендерна ідентичність виступає предметом дослідження у філософії, соціології, психології з середини 1960-1970-х рр., в психологічній науці ще не склалося єдиного уявлення про даний феномен. Розробка основних ідей про структуру та функції гендерної ідентичності бере свій початок у класичних зарубіжних працях та теоріях ідентичності Е. Гідденса, Е. Гоффмана, У. Джеймса, Е. Дюркгейма, Ч. Кулі, Д. Марсія, Дж. Міда, Х. Теджфела, Дж. Тернера, Е. Фромма, З. Фрейда, Ю. Хабермаса, Е. Еріксона, К. Ясперса, а також в роботах російських вчених Л.С. Віготського, І.С. Кона, Ю.М. Лотмана, С.Л. Рубінштейна, Д.Б. Ельконіна, В.А. Ядова.

Слід зауважити, що на сьогодні існує плутанина в термінології. Часто терміни "психологічна стаття", "статева ідентичність", "статоворольова ідентичність" та "гендерна ідентичність" окремими авторами розглядаються як синоніми (В.С. Агеев, І.С. Кон, Т.А. Репіна, Я.Л. Коломінський, М.Х. Мелтсас, С.Ю. Девятих, В.С. Каган), інші дослідники розрізняють ці явища (Кльоцина І.С., Степанова Л.Г.).

У психологічній науці середини ХХ століття аспект статевої свідомості, який відображає переживання людиною себе як представника статі називається **статевою ідентичністю**. В 1955 р. Дж. Мані використовує дане поняття, щоб описати внутрішній стан особистості з точки зору відчуття себе чоловіком або жінкою, а також щоб підкреслити значення соціально-культурних факторів у формуванні психологічної статі. Він вважав, що статева ідентичність – це суб'єктивне переживання статевої ролі, а статева роль – соціальний вираз статевої ідентичності (Money, 1973). Схожої трактовки дотримується і Г. Келлі, який відзначає, що внутрішнє сприймання своєї статі слід позначити як статевою ідентичність, а публічний, зовнішній вираз своєї статевої приналежності позначити як статевою роль [12]. Таким чином, статева ідентичність – єдність поведінки та самосвідомості індивіда, який відносить себе до певної статі та орієнтується на вимоги відповідної статевої ролі.

Статева ідентичність (Sex Identity) – це усвідомлена приналежність до певної статі, результат складного біосоціального процесу, що поєднує онтогенез, статевою соціалізацію та розвиток самосвідомості. Статева ідентичність спирається, з одного боку, на соматичні ознаки (образ тіла), а з іншого – на поведінкові

та характерологічні якості, що оцінюються за ступенем їх відповідності або невідповідності нормативному стереотипу маскуліності або фемініності [16]. У цьому визначенні підкреслюється узгодженість свідомості та поведінки людини як представника певної статі, тобто пов'язаність когнітивного (пізнавального) і конативного (поведінкового) компонентів ідентичності особистості. Орієнтирами для такої узгодженості виступають вимоги статевої ролі.

У І.С. Кона зустрічаємо таке визначення: "Статева ідентичність – базова структура соціальної ідентичності, яка характеризує людину з точки зору її приналежності до чоловічої або жіночої групи, при цьому найбільш важливе значення має те, як людина сама себе визначає" (Кон І.С., 1989).

В. Мертенс розглядає статева ідентичність як первинні усвідомлені та неусвідомлені уявлення щодо своєї біологічної статі, які розвиваються, спираючись на комплексну взаємодію біологічних та психічних явищ, коли батьки з їх уявленнями про стать (гендерні стереотипи) реагують на своїх дітей як на хлопчиків і дівчаток. Він зазначає, що до кінця другого року життя ці уявлення встановлюються як відносно безконфліктне знання (Mertens, 1994).

Серед багатьох факторів, що приймають участь у формуванні статевої ідентичності, Л.Г. Степанова виділяє: фізіологічні та біологічні сили ("організмичні" за виразом Л.Н. Ожигової [23]), психологічні фактори, об'єктні відносини, функції Его та когнітивні здібності [22, с. 215]).

Статорольова ідентичність (Sex Role Identity) виникає на базі ядра статорольової ідентичності, але не тотожна їй: це обумовлені статтю патерни свідомих та несвідомих взаємодій з іншими людьми. Цей аспект образу формується на основі тонких взаємодій між батьками та дитиною з самого народження, які залежать від позиції батьків щодо біологічної статі дитини, а також від того, як вони відчують себе чоловіком або жінкою та від стилю взаємодії кожного з них з іншими [22]. Уявлення про "рольові відносини" поєднуються з іншими аспектами статевої свідомості і в кінцевому результаті образ себе містить елементи статевої ідентичності разом з роллю або звичним способом взаємодії, що використовується для стосунків з іншими людьми в зв'язку з власною мужністю або жіночністю. Л.Г. Степанова підкреслює відмінність статорольової ідентичності та гендерних ролей: статорольова ідентичність є внутрішньо психічним уявленням взаємодій. Вона вважає, що гендерна ідентичність – це більш широке поняття, ніж статорольова ідентичність, оскільки гендер включає в себе не лише рольовий аспект, але, наприклад, образ людини в цілому (від одягу до особливостей взаємодії з іншими) [26]. Аналогічної думки про те, що гендерна ідентичність – більш широке поняття, ніж статорольова ідентичність, дотримується й А.А. Чекаліна, однак вона додає контекст сексуальної поведінки людини (Чекаліна, 2004).

Говорун Т.В. (1990) визначає статева ідентичність як засвоєння особистістю соціально-культурних особливостей своєї статевої належності, манери поведінки, способів дії, психологічних і моральних якостей. Тому вважає, що формуванню стійкої статевої ідентичності передують етапи становлення моральних норм і цінностей [8]. У цій інтерпретації дане визначення близьке до висвітлення статорольової ідентичності. В такому ж контексті описується гендерна ідентичність в "Практикумі по гендерній психології" під ред. І.С. Кльоциної, виданому в 2003 р. У ньому пропонується таке визначення: "гендерна ідентичність – це аспект самосвідомості, що описує сприймання людиною себе як представника певної статі; одна з базових характеристик особистості, що формується в результаті психологічної інтеріоризації чоловічих чи жіночих рис, у процесі взаємодії "Я" з іншими у ході соціалізації" [24, с. 201].

Однак на думку вищезазначеної Л.Г. Степанової, гендерну й статорольову ідентичність неможна змішувати, оскільки вони взаємопов'язані, але не тотожні. Головну відмінність складає вища системність гендерної ідентичності, яка поєднує статева, статорольову, сексуальну ідентичність і є головним результатом гендерної соціалізації. Хоча не всі автори поділяють дану позицію, фіксуємо змішування та взаємозаміну термінології, так наприклад, зустрічається термін "гендерно-рольова ідентичність" [19; 25].

Більшість авторів відрізняють поняття "гендерна ідентичність" та "сексуальна ідентичність", оскільки гендер – поняття не стільки біологічне, скільки культурне та соціальне [15; 26].

Гендерна ідентичність (Gender Identity) – базова структура, яка включає статева, статорольову, сексуальну ідентичність. Це внутрішня структура, що створюється у процесі розвитку, яка дозволяє індивіду організувати "образ Я" та соціально функціонувати у відповідності до статі та гендеру, що сприймається. Вона не дається індивіду автоматично, а створюється в результаті складної взаємодії його природних задатків та відповідної соціалізації, "типизації" або "кодування". (Як зазначають американські автори, недостатньо народитися хлопчиком або дівчинкою, треба навчитися бути чоловіком або жінкою). Активним учасником цього процесу є сам суб'єкт, який приймає чи відкидає запропоновані йому ролі або моделі поведінки.

Гендерна ідентичність – це особливий вид соціальної ідентичності, що співіснує в самосвідомості людини в єдності з уявленням про професійний, сімейний, етнічний, освітній, інший статус. Це продукт соціального конструювання. Поняття "бути жінкою" або "бути чоловіком" відмінні для різних етнічних, релігійних, расових груп, для різних соціальних прошарків, для різних поколінь (Чекаліна А.А., 2004).

Методологічну основу аналізу гендерних аспектів конструювання сучасних ідентичностей складають роботи таких зарубіжних та вітчизняних дослідників, як П. Бурдье, К. Гілліган, Л. Іригарей, Р. Коннелл, Е. Сіксу, Т.В. Бендас, Д.В. Воронцов, В.В. Знаков, Е.О. Здравомислова, І.С. Кльоцина, І.С. Кон, В.А. Лабунська тощо.

Більшість авторів розглядають гендерну ідентичність як складне поліструктурне системне явище, що має кілька рівнів з різним ступенем узгодженості. Множинність гендерної ідентичності має змістовий та структурний характер. Вона може спиратися на соціальні ролі та на індивідуальну історію особистості, для яких точкою відліку можуть бути власне "Я" або інші. Так, на думку М.В. Бороденко та ін., гендерна ідентичність є гетерогенним утворенням, що є похідним трьох компонентів: психофізіологічного (біологічна стать), психологічного (психологічна стать як компонент особистісної ідентичності) та соціального (соціальна стать як складова соціальної ідентичності) (Бороденко М.В., Колясникова М.В., Петровский В.А., 2001). Біологічні аспекти, які, на думку авторів, є базовими, визначаються місцем індивіда в системі дітонародження. Психологічні складові – обумовлені статевою приналежністю, соціально задані та інтеріоризовані програми поведінки та ідентичність. Соціальні складові визначаються характером відповідності між поведінкою індивіда та тими суспільними приписами, які вимагаються виходячи з його статевої належності.

В.А. Ядов вважає, що гендерна ідентичність дорослої людини являє собою складно сконструйоване утворення, що включає окрім усвідомлення власної статевої належності, сексуальну орієнтацію, "сексуальні сценарії", гендерні стереотипи, гендерні переваги та гендерні ідеали [29]. Як бачимо, у визначенні гендерної ідентичності можуть акцентуватися різні аспекти: або джерела психічних явищ, або структура самого явища.

В.Є. Каган (1991) визначає статево ідентичність як співвіднесеність особистості з тілесними, психофізіологічними, психологічними та соціокультурними значеннями маскулітності та фемінітності. Однак в підручнику з гендерної психології 2010 р. дане визначення вже використовується для опису гендерної ідентичності: "Гендерна ідентичність – це аспект самосвідомості, представлений багаторівневою системою співвіднесення особистості з тілесними, психофізіологічними, психологічними та соціокультурними значеннями маскулітності та фемінітності як незалежних вимірів" [15, с. 88]. Підкреслюється, що це множинне утворення не можна звести до жодного окремого його аспекту.

Майже всі сучасні автори особливо підкреслюють соціальний аспект та чинники гендерної ідентичності. Так, О.А.Вороніна вважає, що поняття гендерної ідентичності передбачає, що людина усвідомлює зв'язок з культурними означеннями мужності і жіночності [6]. У "Великому тлумачному соціологічному словнику" дається схоже визначення: "Гендерна ідентичність – усвідомлення себе пов'язаним з культурними визначеннями мужності та жіночності. Поняття діє не за межами суб'єктивного досвіду і слугує психологічною інтеріоризацією чоловічих або жіночих рис, виникаючи в процесі взаємодії "Я" та інших" [4, с. 110]. У соціальному ракурсі пропонує визначення І.О. Кириллова: "Гендерна ідентичність – прийняття своєї соціальної приналежності за ознакою статі, успішне опанування практик формування тілесності, що відповідають соціокультурним уявленням про маскулітність/фемінітність, оволодіння конвенційними моделями поведінки, що репрезентують мужність та жіночність" [13, с. 1].

Традиційно гендерна ідентичність позиціонується як ознака того, що людина сприймає визначення мужності і жіночності, які існують в тій культурі, в умовах якої індивід народився, та співвідносить з власною оцінкою себе як носія гендерних характеристик та суб'єкта статево специфічних ролей. Саме тому гендерна ідентичність не має кінцевого результату: вона створюється протягом життя людини в ході засвоєння нею культурної системи гендера оточуючого суспільства (зрозуміло, що досягти ідеалу в принципі неможливо).

Починаючи з 80-х рр. ХХ ст. в межах теорії соціальної ідентичності А. Теджфела – Дж. Тернера, гендерна ідентичність трактується як одна з підструктур соціальної ідентичності особистості. На їх думку, процес становлення соціальної ідентичності містить в собі три послідовних когнітивних процеси [36; 37].

По-перше, індивід самовизначається як член певної соціальної категорії (зокрема, в "Я-концепцію" кожної людини входить уявлення про себе як чоловіка або жінку певного соціального статусу, національності, віросповідання тощо).

По-друге, людина не тільки включає в "образ Я" загальні характеристики власних груп членства, але й засвоює норми та стереотипи поведінки, що їм притаманні.

По-третє, процес становлення соціальної ідентичності завершується тим, що людина приписує собі засвоєні норми і стереотипи своїх соціальних груп: вони стають внутрішніми регуляторами її соціальної поведінки (Белинская, Тихомандрицкая, 2001).

Найбільш поширеним у сучасній психологічній науці є таке визначення: "гендерна ідентичність – базова структура соціальної ідентичності, яка характеризує людину (індивіда) з точки зору її приналежності до чоловічої або жіночої групи, при цьому найбільш значущим є те, як людина сама себе категоризує" [27]. Погоджуються з тим, що гендерна ідентичність є однією з базових структур самосвідомості та відіграє провідну роль у процесі адаптації і саморегуляції, й інші автори (Еникопов С.Н., Дворянчиков Н.В., 2001; Алексеев Б.Е., 2006).

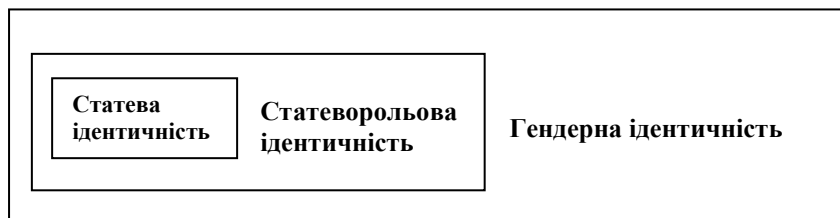
На думку І.С. Кона, гендерна ідентичність – це внутрішня структура, що створюється протягом розвитку, яка дозволяє індивіду організувати образ Я і соціально функціонувати у відповідності з її/його статтю та гендером. Гендерна ідентичність визначає те, як індивід переживає свій гендер, та сприяє почуттю індивідуальної тотожності, унікальності та приналежності" [17, с. 67].

Важливим моментом є те, що гендерна ідентичність може мати певну ступінь, з якою кожний індивід ідентифікує себе в якості чоловіка, жінки або певного сполучення того й іншого. Так, за даними С. Бем,

деякі чоловіки та жінки постійно відслідковують значну кількість аспектів власної поведінки з точки зору її мужності або жіночності, в той час як для інших це не є надто значущим параметром, і вони просто намагаються реагувати на можливості або обмеження, що існують в певній ситуації (Bem S., 1981).

Особливістю змісту поняття "гендерна ідентичність" є те, що індивіду притаманна маскуліність/фемінінність; ці якості – відкрите вираження гендерних, в рівній мірі як біологічних, так і середовищних, впливів, що здійснюються на дитину, яка розвивається.

Л.Г. Степанова пропонує таку схему співвідношення понять [26].

Вона вважає, що у феномені статевої ідентичності перш за все акцентуються соматичні ознаки, на базі яких формується ідентичність людини як представника певної статі. У феномені статевої ідентичності особливої значущості набувають психологічні та поведінкові прояви особистості. В гендерній ідентичності на перший план висуваються соціокультурні параметри категорій "чоловіче" та "жіноче", у відповідності до яких людина ідентифікує себе з конкретною гендерною групою, конструюючи свою ідентичність як представник певної статі.

Власне і при використанні терміну "статева ідентичність" і при використанні терміну "гендерна ідентичність" йдеться про аспект самосвідомості особистості, що описує переживання людиною себе як представника певної статі. Тільки акцент як на головні, робиться або на біологічні або на соціальні чинники. Таке протиставлення зберігається з середини ХХ ст., коли велися дискусії, який вимір є провідним. До кінця 80-х р. минулого століття в міждисциплінарній галузі "психологія статі" була поширена біолого-еволюційна парадигма (Геодакян В.А., Каган В.Е. та ін.). Вважалося, що ідентичність особи як представника певної статі задається біологією, а тому психологічні та соціально-психологічні прояви в поведінці чоловіків та жінок можуть бути пояснені природними початками чоловіків та жінок як біологічних видів. Однак сучасні дані диференційної психології засвідчують те, що індивідуальних відмінностей між представниками однієї статі більше, ніж міжстатевих [20]. Психологічна концепція андрогінії С.Бем показала, що незалежно від статевої належності людям можуть бути притаманні одночасно як маскуліні, так і фемініні риси. Отже був зроблений висновок, що диференціація людей на основі чоловічих та жіночих ролей не є однозначною умовою, що визначає психологічну ідентичність особистості.

У межах соціально-конструктивістської парадигми стверджується, що немає універсальної чоловічої або жіночої ідентичності: в різні історичні періоди, в різних соціальних та культурних контекстах існують різні гендерні ідентичності. Гендер з цієї точки зору розуміється як "організована модель соціальних відносин між чоловіками та жінками, що конструюється головними інститутами суспільства" [26, с. 222]. Прихильники теорії соціального конструювання гендеру сумніваються, що відносини, які вибудовуються між статями в суспільстві, є похідними від приналежності до біологічної статі, що все соціальне біологічно обумовлене, а тому є природним та нормальним.

Різницю понять можна проілюструвати такою схемою (рис. 1).

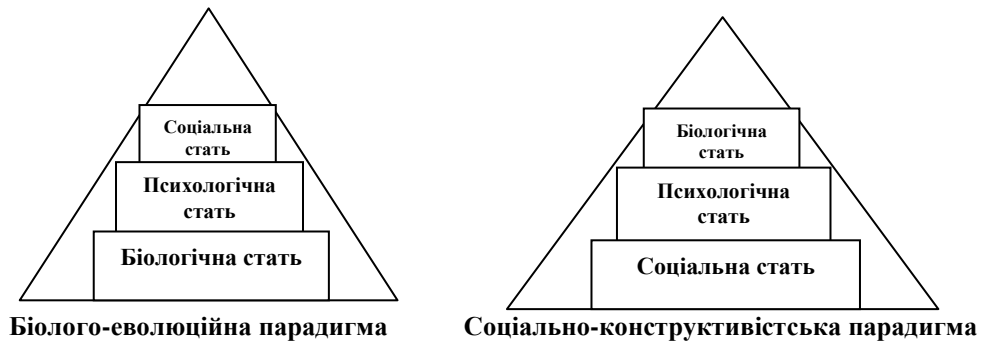

Рис. 1. Підходи до співвідношення біологічної, психологічної та соціальної статі

Прикладом соціально-конструктивістського підходу є погляди Н.І.Ловцової [21]. На її думку, гендерна ідентичність в онтогенезі формується першою, коли дитина отримує знання про гендерні маркери (2-3 роки). Наступною актуалізується статевая ідентичність (в 6 років), коли у дитини виникає впевненість, що біологічна стать є постійною. Останньою формується сексуальна ідентичність – в підлітковому віці. На цей процес меншою мірою впливають батьки, а більшою – інші агенти соціалізації (однолітки, ЗМІ) (Ловцова Н.И., 1999).

Сьогодні вважається, що множинність та плинність образів маскулінності і фемінінності проявляється не лише в історії, але й в житті кожного індивіда, який, на думку І.С. Кона, в різних ситуаціях з різними партнерами "розігрує" і представляє різну маскулінність і фемінінність як основу гендерної ідентичності, тому ключове поняття статевої ідентичності – "статева роль" в контексті гендерної ідентичності замінюється категорією "гендерний дисплей" (Кон І.С., 2001).

Висновки

До середини 90-х років ХХ сторіччя у вітчизняній психологічній науці поняття "статева ідентичність", "статоворольова ідентичність" та "гендерна ідентичність" досить часто використовувалися як синоніми. Усі поняття описують переживання людиною себе як представника статі, де узагальнюючою характеристикою виступає категорія маскулінності/фемінінності. Останнім часом в дослідженнях становлення особистості особливий акцент робиться на соціальне конструювання гендерної ідентичності та саморегуляцію (вибір) самого індивіда в процесі її побудови.

З розширенням й ускладненням теорії гендеру в межах соціально-конструктивістської парадигми, гендерна ідентичність виокремлюється як базова надбудова та результат гендерного розвитку особистості. На думку І.С.Кльозиної, поняття статевої та гендерної ідентичності спираються на різні методологічні основи. Терміном "статева ідентичність" користуються дослідники, що дотримуються біолого-еволюційної парадигми, тоді як до терміну "гендерна ідентичність" більш схильні дослідники, що "створення гендеру" вважають елементом культури, а "чоловіче" та "жіноче" уявляють як соціальні конструкти.

Якщо статевая ідентичність чітко виокремлюється як усвідомлена приналежність до певної статі (за соматичними ознаками), то за змістом поняття "статоворольова ідентичність" (психологічні та поведінкові прояви особистості) та "гендерна ідентичність" (соціокультурні параметри "чоловічого" та "жіночого", які однак сприймає та реалізує саме індивід через особистісні та поведінкові прояви) дуже близькі і провести диференціацію цих понять досить складно. Доволі часто розмежувальна лінія проводиться за вибором дослідника.

Оскільки поняття гендерної ідентичності є складним за своєю гносеологічною сутністю (як і явище особистості та гендеру в цілому), даний феномен залишається полем методологічних та теоретичних розбіжностей – починаючи з визначення змісту поняття і закінчуючи роллю й місцем серед інших психологічних явищ. Спроби сформулювати канонічне визначення гендерної ідентичності, механістично поєднавши множинність теоретичних думок, містять внутрішні логічні суперечності, породжені хоча б тим, що частина дослідників орієнтується на форму існування явища, інша – на його джерела. Те, що "гендерна ідентичність" не має кінцевого й однозначного визначення, є не проблемою, а швидше особливістю самого феномену.

Використані джерела

1. Алексеев Б.Е. Полоролевое поведение и его акцентуации / Б.Е. Алексеев. – СПб. : Речь, 2006. – 144 с.

2. Белинская Е.П. Социальная психология личности / Е.П. Белинская, О.А. Тихомандрицкая. – М. : Аспект-Пресс, 2001.
3. Бендас Т.В. Гендерная психология / Т.В. Бендас. – СПб. : Питер, 2005. – 431 с.
4. Большой толковый социологический словарь. (Collins). Т.1 (А-О); пер. с англ. – М. : Вече, АСТ, 1999.
5. Бороденко М.В. Феномен гетерогенности пола / М.В. Бороденко, М.В. Колясникова, В.А. Петровский // Мир психологии. – 2001. – №4. – С. 179-190.
6. Воронина О.А. Теоретико-методологические основы гендерных исследований / А.О. Воронина // Теория и методология гендерных исследований. Курс лекций / Под общ. Ред. О.А. Ворониной. – М. : МЦГИ-МВШСЭН-ММФ, 2001. – С. 9-20.
7. Геодакян В.А. Мужчина и женщина. Эволюционно-биологическое предназначение / В.А. Геодакян // Женщина в аспекте физической антропологии. Материалы международной конференции "Женщина и свобода. Право выбора в мире традиций и перемен". Москва, 1-4 июня 1993 г. / Отв. ред. Г.А. Аксянова. – М. : ИЭА, 1994. – С. 8-17.
8. Говорун Т.В. Формирование полового самосознания как условие повышения личностной культуры / Т.В. Говорун // Психологические науки: проблемы и перспективы. Ч.1: Личность и ее становление. – К. : КГПИ, 1990. – С. 44-45.
9. Девярых С.Ю. Раздельнополость человека в контексте современных представлений о половой дифференциации / С.Ю. Девярых // Социосфера. – 2010. – №2. – С. 26-32.
10. Еникопов С.Н. Концепции и перспективы исследования пола в клинической психологии / С.Н. Еникопов, Н.В. Дворянчиков // Психологический журнал. – 2001. – Т. 22. – №3. – С. 100-115.
11. Каган В.Е. Половая идентичность и развитие личности / В.Е. Каган // Обзорные психиатрии и медицинской психологии им. Бехтерева. – 1991. – №4. – С.25-33.
12. Келли Г.Ф. Основы современной сексологии / Г.Ф. Келли; пер. с англ. – СПб. : Питер, 2000. – 896 с.
13. Кириллова И.А. Формирование гендерной идентичности старшеклассников (на материале филологических дисциплин общеобразовательной школы) : Автореф. дис. на получение науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01. "Общая педагогика, история педагогики и образования" / И.А. Кириллова. – Волгоград, 2005. – 28 с.
14. Клецина И.С. Психология гендерных отношений. Теория и практика : [монография] / И.С. Клецина. – СПб. : Алетей, 2004. – 408 с.
15. Козлов В.В. Гендерная психология. Учебник для вузов / В.В. Козлов, Н.А. Шухова. – СПб. : Речь, 2010. – 270 с.
16. Кон И.С. Введение в сексологию / И.С. Кон. – М. : Медицина, 1989. – 320 с.
17. Кон И.С. Лики и маски однополрой любви. Лунный свет на заре / Игорь Кон. – [2-е изд., перераб. доп.]. – М. : Астрель: АСТ, 2006. – 574, [2] с.
18. Кон И.С. Мужские исследования: меняющиеся мужчины в изменяющемся мире / И.С. Кон // Введение в гендерные исследования. – Ч.1: учеб. пособие / под ред. И.А.Жеребкиной. – Харьков ; СПб. : "Алетейа", 2001. – С. 562-606.
19. Лабунская В.А. Гендерная идентичность и гендерная интерпретация парфюмерных запахов / В.А. Лабунская, О.В. Герасимова // Мир психологии. – 2004. – №2. – С.175-185.
20. Либин А.В. Половые различия: биологическая эволюция и социальные традиции // Либин А.В. Дифференциальная психология: на пересечении европейских, российских и американских традиций. – М. : Смысл, 1999. – С. 272-287.
21. Ловцова Н.И. Аспекты гендерной идентичности / Н.И. Ловцова // Культура, власть, идентичность: новые подходы в социально-психологических науках. – Саратов : Волжский сад, 1999. – С. 152-156.
22. Надолинская Л.Н. Конструирование гендерного дискурса и стратегии гендерного партнерства (Теоретические представления и реалии современной России) : Автореф. дис. на получение науч. степени докт. философ. наук : спец. 09.01.11 "Социальная философия" / Л.Н. Надолинская. – Ростов-на-Дону, 2008. – 40 с.
23. Ожигова Л.Н. Гендерная идентичность личности и смысловые механизмы ее реализации: автореф. дис. доктора психол. наук : спец. 19.00.01 "Общая психология, история психологии" / Л.Н. Ожигова. – Краснодар, 2006. – 46 с.
24. Практикум по гендерной психологии / Под ред. И.С. Клециной. – СПб. : Питер, 2003. – 480 с.
25. Родштейн М.Н. Гендерно-ролевая идентичность как фактор репродуктивной установки женщины: автореф. дис. на получение степени канд. психол. наук : спец. 19.00.05 "Социальная психология" / М.Н. Родштейн. – Самара, 2006. – 18 с.
26. Степанова Л.Г. Введение в гендерную психологию: курс лекций / Л.Г. Степанова. – М.: МПСУ: Воронеж : МОДЭК, 2012. – 536 с.
27. Уэст К. Создание гендера (doing gender) / К. Уэст, Д. Зиммерман // Гендерные тетради. – СПб., 1997. – Вып. 1. – С. 94-124.
28. Чекалина А.А. О влиянии родительских установок на формирование гендерной идентичности ребенка / А.А. Чекалина // Мир психологии. – 2004. – №2. – С. 106-113.
29. Ядов В.А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности личности / В.А. Ядов // Мир России. – 1995. – №3-4. – С. 158-182.

30. Bem S. Gender schema theory: A cognitive account of sex typing// Psychological Review. – 1981. – №88. – P.354-364.
31. Lorber J. Paradoxes of gender. – New Haven, London: Yale University Press, 1994. – 424 p.
32. Mertens W. Entwicklung der Psychosexualität und der Geschlechtsidentität. – Stuttgart: Berlin: Köln: Kohlhammer (Psychoanalytische Entwicklung psychologie) Bd. 1. Geburt bis 4. Lebensjahr. – 2., überarb. Aufl., 1994. – 181 p.
33. Money J. Gender role, gender identity: usage and redefinitions of terms// Journal of American Academy of Psychoanalysis. – 1973. – Vol. 1. – P. 397-402.
34. Money J., Hampson J.G., Hampson J.L. An examination some Basic sexual Concepts: The Absence of Human Hermaphroditism// Bull. Johns Hopkins Hosp., 1955. 97: 301-319.
35. Stoller R.J. Sex and Gender: On the Development of masculinity and femininity. – New York: Science House, 1968.
36. Tajfel H. Social identity and intergroup relations. – Cambridge, Paris, 1982.
37. Turner J. Social Categorization and Self-concept: A social cognitive theory of group behavior // Advances in group processes. – London, 1985. – P.77-121.

Danylchenko T.V.

THE PHENOMENON OF GENDER IDENTITY IN PSYCHOLOGY

The article is devoted to the interpretation approaches of gender identity phenomenon. The differences in defining terms "sex identity", "sex role identity", "gender identity" are shown. The commonality of these concepts is emphasized, because it is spoken about the aspect of personality's self-identity that describes the man experiencing oneself as a representative of a particular sex. However, the content nuances of these definitions are considered in the article. Sex identity is a conscious belonging to a particular sex, the result of a complex biosocial process that combines ontogeny, sex socialization and the development of consciousness. Sex role identity is based on a core of sex role identity, but not identical to it: these are sex caused patterns of conscious and unconscious interactions with others. Gender identity is a basic structure that includes sex, sex role, sexual identity. This is an internal structure that is created in the process of development, which allows the individual to organize "image Self" and to function socially according to sex and gender that is perceived. Gender identity is considered as a complex polistructural system phenomenon that has several levels with different degrees of consistency. The author concludes that gender identity is an aspect of consciousness, represented by multilevel system of personality's correlation with bodily, psychophysiological, psychological and socio-cultural meanings of masculinity and femininity as independent dimensions. It is shown that the concept of sex and gender identity based on different methodological foundations. The term "sex identity" is used by researchers who basically take into account biological and evolutionary paradigm, whereas the term "gender identity" is more likely to researchers who consider "the creation of gender" as an element of culture. It is emphasized that the main factor in the gender identity formation is a process of gender social construction.

Key words: *sex identity, gender identity.*

Стаття надійшла до редакції 24.09.2013

